

Pinnyei Szabolcs

Milyen a gazdaság harmadik dimenziója?

Recenzió Baritz Sarolta Laura OP könyvéről

What is the Third Dimension of Economy Like?

Review About Book by Sarolta Laura Baritz, OP

ÖSSZEFOGLALÁS

A *Háromdimenziós gazdaság* új, értékalapú szemléletbe helyezi a tradicionális gazdaság elemeit, paradigmaváltást sugall a gazdasági gondolkodásban. A gazdasági rend alapjának és céljának az embert jelöli meg; a rendszer az erkölcs dimenziójába beágyazott. A harmadik dimenzió az erkölcsre visszavezethető értékek halmaza, így lesz a gazdaság integrált, egész rendszer.

SUMMARY

The book *Three-dimensional Economy* introduces a paradigm change in the economic thinking. It puts the elements of traditional economics into a new, value based approach. The book appoints human being as base and goal of economic activity, the system is embedded into the dimension of moral. The third dimension consists of values connected to moral, this way economy becomes a whole, integrated system.

DR. PINNYEY SZABOLCS keresztény társadalmi elvek gazdasági alkalmazásának szakembere, a KETEG képzés alumni hallgatója (pinnyey@gmail.com).

A gazdálkodás az ember teremtett voltából fakad. Nem kitalálta, nem felfedezte, hanem feladatul kapta: művelni, őrizni és továbbadni a ránk bízottakat. Az ember a kezdetektől felismerte a gazdálkodás fontosságát, lényegi attribútumát, és ezáltal nem (csak) a maga számára, hanem mások, a köz javára (is) tevékenykedett. E felismerés és ennek a felismerésnek következetes véghezvitele vezetett oda, hogy az ember közösségbe szerveződött, és benépesítette a földet. Közben szakadatlanul gazdálkodott, és a megfigyelései által egyre érdekesebb és hasznosabb tudásra tett szert. A folyamat azóta is tart, így mind a gazdálkodás, mind az abból fakadó következtetések napjainkban is tetten érhetők, olyannyira, hogy azóta a gazdálkodás és annak elméleti és preferált megvalósítása tudománnyá szerveződött. E tudomány pedig – a folyamat részeként – rétegződött, polarizálódott.

Baritz Sarolta Laura frissen megjelent könyve – mely a szerző Corvinus Egyetemen írt és védett doktori disszertációjával azonos – nem hagy kétséget afelől, hogy e többdimenziós térben hová igyekszik. Nem bízza az olvasó szubjektív értékítéletére a gazdaság helyes és szükséges irányultságát.

A cím egyszerre sejtelmes és ígéretes, fátyolos és áttetsző. Háromdimenziós. Háromdimenziós? Talán egy tudományos-fantasztikus mű bontakozik ki e könyv hasábjain? Bizonyos szempontból igen, mert egyrészt sokan csak a fantázia világában tudják elképzelni az etikus gazdaságot, másrészt mert olyan – pozitív – meglátások nyernek igazolást, ami nagy valószínűséggel meghaladja az olvasó képzelőerejét. Mégsem jóslásról szól a könyv, sőt még csak nem is az elképzelt jövőről fantáziál, hanem megalapozott

és részletesen kidolgozott, elméleti és gyakorlati kutatáson alapuló, tárgyilagos és tudományos állásfoglalás az emberközpontú gazdaság mellett. A könyv ismeretében bátran mondhatjuk, hogy fokozatosan egy gazdasági programtervezet bontakozik ki a szemünk előtt.

A könyv mélyebb megértéséhez néhány gondolat erejéig érdemes kitérni a szerző életútjára is. Baritz Sarolta Laura közgazdászként végzett 1983-ban, majd orosz és angol nyelvtudásának köszönhetően külkereskedelmi vállalatoknál dolgozott, míg végül a Pepsi-Cola magyarországi cégénél helyezkedett el. A sikeres menedzseri éveket azonban éles fordulat követte. 1994-ben csatlakozott a magyarországi Domonkos-rendhez, mely napjainkban is otthonául szolgál. A gazdaságtól azonban itt sem szakadt el, elméleti és gyakorlati kutatásba kezdett. A hivatásának felismerését követte missziójának kialakulása, saját szóhasználatával, az erényetikai, vagy más néven emberközpontú, vagy ahogy a könyv címe is fogalmaz, a háromdimenziós gazdaság feltárása, megismertetése. Hívők és nem hívők körében egyaránt terjeszti a katolikus egyház társadalmi tanításának gazdasággal kapcsolatos részeit, részleteit. Egyáltalán azt a tényt, hogy az egyháznak létezik társadalmi tanítása, és ez a társadalmi tanítás a gazdaságról is rendkívül mély és megfontolt gondolatokat tartalmaz, mely minden jóakarató emberhez szól. Ebbe a folyamatba illeszkedik a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán 2010-ben elindított, a „Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban” (KETEG) elnevezésű posztgraduális képzés, mely képzés kistestvére – ahogy Laura nővér fogalmaz – alternatív, féléves tantárgyként 2014-től hallgatható a Corvinus Egyetemen is.

Menedzserből szerzetesnővér; nem tipikus életút. Súlyos és visszavonhatatlan döntések; elköteleződés egyszerre Valaki és valami mellett. Az istenhit és az emberközpontú gazdaság: az égi és a földi teljesség a szerző életében.

Visszakanyarodva a könyvhöz, érdemes rátérni a szerkezetére, felépítésére és az egyes részek tartalmi ismertetésére. A kötet három nagy, jól elkülöníthető szerkezeti egységre tagolódik. Az első rész az elméleti megalapozás, amely nem kizárólag a közgazdaságtudomány területére kalauzol bennünket, hanem e rész interdiszciplináris jellegéből adódóan, izgalmas kirándulás vár ránk a filozófia, a pszichológia és a teológia rejtelmeiben is. Az út végül a háromdimenziós gazdaság elméleti megalapozásához vezet, mely különböző elemekből és részmodellekből áll össze koherens egésszé.

A második rész az empirikus kutatás ismertetése; figyelemfelkeltő hipotézisek, tartalmas magyarázatok, részletesen ismertetett módszerek, mindezek pedig különböző ábrákon, grafikonokon, halmazokon rajzolódnak ki. Az olvasó nincs magára hagyva: a kérdések, hipotézisek nem maradnak megválaszolatlanul, sőt egyúttal igazolást, bizonyítást is nyerne.

A harmadik rész az elmélet és a gyakorlat szintézise. A folyó a tengerhez ér; az elmélet és a gyakorlat egymást kiegészítve és támogatva oldódik fel, hogy egy közös platformot alkossanak, a háromdimenziós gazdaságét. A ráadás a számtalan függelék és melléklet, mely részben foglalommagyarázatul, részben a kutatómunka leíró ismertetésül szolgál.

A könyv a kezdetekből merít, amikor Arisztotelésztől indulva Aquinói Szent Tamáson át a modern korig feltárja és

összegezi a gazdasági gondolkodás és tevékenység lényeges elemeit. Igazi újdonságként hat az arisztotelészi oikonomia és krematisztika párhuzamos, napjainkig ható ismertetése. Már Arisztotelész *Politika* című művében fellelhető ugyanis két egymással ellentétes gazdasági „paradigma” – a már említett oikonomia és krematisztika –, amely a gazdálkodás két alaptípusát testesíti meg. Az oikonomia a természetes, a krematisztika a természetellenes gazdálkodás archetípusa. A gazdálkodás e két típusát a gazdálkodás célja szerint különbözteti meg, vagyis e felosztás alapján a természetes gazdálkodás (oikonomia) célja a közösség, család, városállam megőrzése, fenntartása, míg a természetellenes gazdálkodás (krematisztika) célja a vagyonszerzés, a vagyonfelhalmozás. Az áthatalás nem véletlen az emberközpontú vagy erényetikai gazdaság és a profitmaximalizáló vagy haszonközpontú gazdaság között.

A szerző az arisztotelészi gondolatból kiindulva, annak tomista újrafogalmazásában találja meg az elméleti rész egyik központi gondolatát. Ez pedig nem más, mint a „jó”-k helyes rendje. Aquinói Szent Tamás munkásságához köthető a „jó”-k helyes rendjének feltárása, továbbgondolása. Szent Tamás megkülönbözteti a hasznos jót, a gyönyörködtető jót és az erkölcsi jót. A hasznos jó eszköz, nem önmagában jó. A gyönyörködtető jó egyfajta kísérőként társul a cél eléréséhez, de sosem válik öncéllá. Az erkölcsi jó az, amit önmagáért szeretünk, ami a nem materiális értékeket foglalja magában. Az iménti ismertetésből következik, hogy a hasznos jó eszközként szolgálja az erkölcsi jót. Hasznos jó a profit, általában a materiális javak, de hasznos jó maga a gazdaság is.

Mi következik mindezekből? Nézzük sorjában. A gazdaság, mint hasznos jó, eszközül szolgál az erkölcsi jónak. Vagyis a gazdaság igenis hasznos, de a maga szintjén, eszköz- és nem céljelleggel. Tehát a gazdaság célja nem a profitmaximalizálás, hanem a köz szolgálata, vagy ahogy azt a katolikus egyház társadalmi tanításából ismerjük, a közjó szolgálata. A különbség a profitmaximalizáló és az emberközpontú gazdaság között éppen abból adódik, hogy míg az előbbi a hasznos jó szintjén megrekedt, addig az utóbbi az erkölcsi jó köré szerveződik. Innen már csak egy logikai lépésre vagyunk a háromdimenziós gazdaság megértésétől. Ez a logikai lépés pedig éppen az erkölcsi jó, és mindaz, ami ráépül. A háromdimenziós gazdaság az erkölcsi alapra felépített gazdaság, ahol az emberközpontúság, az erkölcsiség az alap, ez biztosítja a gazdaság működését, és ez adja a gazdasági rend szabályozóelvét.

A gondos, tudatos és alapos elméleti megalapozásra épül az empirikus kutatás. A kutatás eredménye tulajdonképpen már a könyv alcímében megjelenik: Lehet gazdálkodni erényetikai paradigmában. A szerző biztosra ment. Az elmélet és a gyakorlat ismeretében bátran kürtöli világgá: lehet. A kutatás megtervezése, módszertana, lefolytatása és elemzése elevenedik meg ebben a részben. Az olvasó itt nehezebb vizekre evez, de a gyakorlott hajósok tudják, hogy a cél a túlsó part elérése, és nem a kellemes hajókázás. És nem csalatkozunk most sem, mert nem kell sokat várni a parti fények megjelenéséig. Közéltünk a célhoz.

A könyv szintézise arra a két fő területre összpontosít, amely végigvonul az egész könyvön. Az egyik az emberi értékrend és a gazdasági rend közötti ösz-

szefüggés, a másik az egyén és a struktúra viszonya. Mindkét téma – és persze nemcsak ez a kettő – arra érdemesül a könyvben, hogy mind elméleti, mind gyakorlati megközelítésből gazdagon táralva kerül az asztalunkra. Nem hiányzik se a hús, se a petrezselymes burgonya. Kenyérre most nem lesz szükség. A jóllakottság elégedettséggel párosul, a kétkedéseink, bizonytalanságaink eltűnnek, a ráncaink kisimulnak. Igen, lehet.

A szintézis összefoglalja és megerősíti a könyv korábbi részeiben már taglalt megállapításokat, és megválaszolja a hipotézisként vagy más módon megfogalmazott felvetéseket. Az összefüggéseket nemcsak a hipotézisek és elméletek gazdag irodalma támasztja alá, hanem a könyv szerzője által végzett empirikus kutatás, ha úgy tetszik, a matematika is. Számtalan következtetés, érdekes megállapítások halmaza tárul elénk. Az erkölcsi jóra támaszkodó ember képes erényetikai paradigmában gondolkodni és gazdálkodni, ugyanakkor az erős belső motiváltság önmagában nem jelenti az erényetikai ember megvalósulását, ehhez más erényetikai jellemzőkre is szükség van. Hogy melyek ezek, arra a könyvben bőségesen találunk választ. Az erényetikai ember erényetikai módon gondolkodik a profitról, vagyis nem célnak, hanem eszköznek tekinti azt. Ugyanez elmondható a gazdaságról, a materiális világ hasznos és eszköz voltáról egyaránt; az erényetikai ember erényetikai módon tekint mind ezekre.

A könyv interdiszciplináris vonását erősíti a természettörvény filozófiai és teológiai táralása. A mára sajnálatos módon feledésbe merült természettörvény a szerző hitvallásához tartozik, így nem meglepő, hogy a könyv is részletesen fog-

lalkozik ezzel a témakörrel. A természet-törvény abból az egyszerű téziszből indul ki, hogy az ember a jóra hajlik. Képes az értelmével a jót azonosítani és követni, és ezzel párhuzamosan a rosszat is azonosítani és elkerülni. Látszólag e sorok megszire vezetnek minket a könyv gazdasági relevanciájától. De ha felidézünk elménkben a profitról és a profitmaximalizálásról eddig írtakat, és összevetjük a megismert természettörvénnyel, akkor újabb összefüggéssel gazdagodik a kincsestárunk. A profitmaximalizálás ugyanis nem a gazdasági tevékenység természetes velejárója, nem a gazdálkodó személy természetes reakciója. A természetes attitűd a közjő szolgálata és gyarapítása.

Ugyanezen logikára alapoz a könyv, amikor az ember erényetikára vagy éppen boldogságára való hajlamáról diskurál. Mindezek az irányultságok az emberben lévő lehetőségeket, vágyakat, célokat taglalják. Hogy ezek a lehetőségek realizálódnak-e, hogy ezek a vágyak elvezetnek-e a célhoz, az már az ember szabadságán múlik. Pontosabban szabadságán is múlik. Ugyanis, továbbfűzve e gondolatot, jókor és jó helyen jelenik meg a könyvben az a szervezetelméleti dimenzió, amely a struktúra és az egyén viszonyát boncolgatja. Az egyén körülményeitől nem vonatkoztathatunk el, más kérdés, hogy mire, milyen hatással van az aktuális környezete. A struktúra ugyanis vitathatatlanul hatással van az egyénre, de az egyénnek megmarad a döntési szabadsága, nemcsak a jó és a rossz között, hanem a jó felismerésére és követésére.

Megnyugodhatunk: az erényesség, a becsületesség a gazdasági életben sem az éhhalál színönimája. Ellenben a boldogságé igen. A könyv megállapításai szerint

az erényetikai ember boldogsága nagyobb, jobban érzékelhető, mint azoké, akik az anyagi hasznot helyezik előtérbe. Nem lepődünk meg ezen az állításon, ha figyelembe vesszük, hogy már Arisztotelész különbségtételénél láttuk, hogy az oikonomia, vagyis a természetes gazdasági tevékenység a köz ellátását és végső soron boldogságát hivatott szolgálni.

És hogy miért fontos a boldogság e könyv viszonylatában? Mindenekelőtt azért, mert a boldogság – nem összekeverendő a kellemessel – a gazdasági tevékenységgel is korrelál, mégpedig cél-eszköz viszonylatban, ahol a gazdasági tevékenység az eszköz, a boldogság pedig a cél szintjén jelenítődik meg. Láttunk már hasonló összefüggést, amikor a Szent Tamástól vett „jó”-k viszonyrendszerét elemeztük. Lám, újabb érv a gazdaság eszközjellege mellett. Lassan talán elhisszük már, hogy a gazdaság ebben a szerepkörben tud a leghasznosabban működni, mind az egyén-közösség, mind az egyén-struktúra dimenziót vizsgálva.

És mi végre a boldogság? Nemde a kiteljesedésre irányuló vágyunk fokmérője és beteljesítője? Persze a kiteljesedés nem magától megy végbe, szükség van hozzá fejlődésre; ahogy a katolikus egyház társadalmi tanítása fogalmaz, ez a fejlődés akkor teljes, ha minden emberre és az egész emberre irányul.

Megérkeztünk. A túlpárt már nem a pislákoló fények laza láncolatának szövevénye, hanem maga a világosság; fejlődés, kiteljesedés. A háromdimenziós gazdaság egyszerre jelenti a fejlődést és a kiteljesedést. Fejlődni az ember tud és képes, és általa a gazdaság is. Ez a fejlődés akkor párosul kiteljesedéssel, ha az erényekben való gazdagodás útjára lépünk. Talán

mondanom sem kell, hogy a kereszténység sarkalatos erényeinek kidolgozása Aquinói Szent Tamás nevéhez fűződik, azzal a kronológiai észrevétellel, hogy ezen erények első említése Arisztotelész munkásságában jelenik meg. A sarkalatos erények: az okosság, az igazságosság, a bátorság és a mértékletesség. Az erények legegyszerűbb megközelítési módja, ha úgy tekintünk rájuk, mint a helyes céljaink hatékony eszközeire. A fejlődés során ezek a hatékony eszközök, vagyis az erények rögzülnek, mintává erősödnek. Ezáltal a helyes céljainkat mindig okosan, igazságosan, bátran és mértékletességgel tudjuk megvalósítani.

Ha észrevevessük és figyelmesen szemléljük az ember és gazdaság egymásra hatásának kölcsönös vetületeit, akkor megértjük azt az egyszerű összefüggést is, hogy az emberi értékek mindig gazdasági értékek is. Az ember fejlődése azonban nem öncélú folyamat. Az ember saját fejlődése részben saját maga transzcendens útját is egyengetni hivatott, részben pedig elő tudja segíteni, hogy a környezetében élő személyek folyamatos fejlődése is biztosított legyen. A kiteljesedés kulcsmozzanata jelenik meg ebben a másikra figyelésben, másokra irányultságban.

Az erényekben való fejlődés nemcsak az egyes ember, hanem a közösség teljessé válásához is elvezet. Az ember sokoldalú és teljes fejlődése hathatósabban tudja szolgálni a közjó ügyét, ha ebbéli törekvésében társakra talál; az elszigetelt jóakarát idővel elfáradhat, kifulladás, erőtlenné válhat. Az összekapaszkodás, az azonos értékrendet képviselő vagy azonos értékrend felé igyekvő emberek közössége azonban olyan erőket mozgósíthat, melyre az egyes ember szigetszerű működése nem képes. Ez a szolidáris erő

az együttműködésből, a közösség erejéből eredeztethető. Sokszor a tényleges segítség helyett már annak tudata is pluszerővel és motivációval bír, ha az ember tudja, hogy nincs egyedül, ha tudja, hogy mások is az erényekben való fejlődést tekintik irányadónak.

Végül szeretném ráirányítani a figyelmet arra a tényre is – melyre e könyv is bizonyosságul szolgál –, hogy az erkölcsi értékek, a keresztény értékrend nyílt felvállalása mellett is lehetőség kínálkozik ezen értékek és értékrend akár gazdasági nyelven történő megjelenítésére is. Igen, az erkölcsi értékekről való diskurálás éppúgy filozófiai, teológiai, mint gazdasági kérdés is.

A megérkezés öröme ne tévesszen meg minket. A könyv nem könnyű nyáresti olvasmány, nem a „színes hírek” rovat langyos fuvallata, hanem a szerző korábbi munkásságának, kutatásainak, publikációinak és a „Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban” (KETEG) posztgraduális szakon folytatott aktív tanári és mentori tevékenységének szintézise, mely nemcsak az észnek, az értelemnek, hanem a léleknek, a lélekhez is szól. Ne sajnáljuk se magunkat, se az időt, se a fáradságot. A könyv egyértelmű és határozott válasz a kételkedéseinkre, bizonytalanságainkra, kishitűségünkre. A szerző, Laura nővér életútja is bizonyítja, az ember képes a jóért radikális változtatásokra. Vegyük hát mi is a bátorságot, és vágjunk bele: először az olvasásba, aztán a változtatásba. Komoly döntések várnak még ránk.

(Baritz Sarolta Laura OP: Háromdimenziós gazdaság. Lehet gazdálkodni erényetikai paradigmában. Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 2016, 314 oldal.)